

GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

Het onderstaande is een vervolg op de lijst van Gemertse woorden en uitdrukkingen die eerder verscheen in Gemerts Heem, Jrg. 26, 1984, nr. 4, pp. 124 - 126, in Jrg. 27, 1985, nr. 1, pp. 5 - 11, in nr. 2, pp. 56 - 61, en in nr. 3, pp. 65 - 70.

Het materiaal is afkomstig van Riek Jonkers - van der Putten en werd door haar ingesproken op een cassettebandje op 27 maart 1984. Ik heb hiervan vervolgens een transcriptie gemaakt in de voor dit tijdschrift sinds jaar en dag gebruikelijke spelling voor het "Gimmers". De hier gegeven betekenissen zijn die van Riek Jonkers zelf met aanvullingen van mij. De uitdrukkingen zijn alfabetisch gerangschikt door mij op het eerste zelfstandig naamwoord of bij ontstentenis daarvan, het eerste werkwoord of - sporadisch- een andere woordsoort. Op het materiaal van Riek Jonkers ontving ik interessant commentaar en aanvullingen van Hein van Gemert. Zijn kritische belangstelling stel ik zeer op prijs en het lijkt me het beste zijn opmerkingen bij genoemd materiaal en bij het materiaal van Mevr. W.J. Delisse (Jrg. 26, 1984, nr. 1, pp. 24-30) in een wat ruimer kader te plaatsen in een apart artikel, dat U kunt verwachten in een van de volgende nummers van de komende jaargang.

T (vervolg)

trunsele: ww, treuzelen. Stô 'r nie zô te trunsele! : schiet op!

U

(geen woorden)

V

vaech: zn v, een vrouw. Vgl. M.A. van der Wijst, Gemertse Woordenlijst, Gemerts Heem 1975-1976, nr. 61, p. 65: " 'n hêl vêêg: een vlugge handige vrouw". Riek Jonkers geeft

- op: Dè'z 'n strante vaech:een brutale vrouw. Van der Wijst geeft voor "strant" "vrijpostig" op.
- vaele: ww, verdragen. D'n dieje kan òk niks faele: kan niet tegen grapjes.
- vaer: zn v, een veer(van een vogel). Haj kan wîr 'n vaer van z'n lippe blaoze: hij is weer wat beter, hij heeft weer praats.
- vêêrkes: zn o mv, varkens. Viejs fêêrkes wòrre nie vêt: iemand die kieskeurig is wordt niet dik. N.B. Van der Wijst geeft op p. 66 "vies: kieskeurig". Ik heb de uitdrukking ook altijd gehoord met ie i.p.v. iej. Het woord "vies" komt overigens alleen in de betekenis "kieskeurig" voor in het Gemerts dialect. De betekenis "vuil" ontbreekt.
- vôrre: zn v mv, voren. Krom vôrre draogen òk kôrre:(antwoord op kritiek) 't kôm't nie zò naaw; op de methode is wel wat aan te merken, maar het resultaat is goed.
- vraoge: ww, vragen. Vraoge sti vrêéj; nae hêdde ên jao kaande kriejge.
- vraow: zn v, vrouw. 'n Vraow ên 'ne fiets hêbbe nõch licht iets: vrouwen hebben vaak een kwaaltje.
- vraowehaant: zn v, vrouwehand. 'n Vraowehaant ên 'nem pêêrdentaant zéng aalt bizzich. Vrouwen hebben altijd een of ander werk onder handen.
- vrawvòllek: zn o, vrouwvolk. Vrawvòllek iz az 'm boordeknûpke: laastich, mâr ge kaant se nie misse.
- vrêêje: ww, vrijen. Wejt frêêjt rejk: wat van ver komt wordt al gauw voor beter versleten. Antwoord opniet controleerbaar gezwets; het is allemaal geen goud wat er blinkt.

W

- waacht: ww 3de pers. ev., waagt. Wie nie waacht wie nie wint, Wie nie skejt die nie stingkt. De uitspraak van het eerste werkwoord "waacht" i.p.v. het gebruikelijke "waocht" doet mij vermoeden dat het eerste deel van de uitdrukking een citaat is van de Nederlandse uitdrukking, terwijl het tweede deel een parodie is in het "Gimmers". "Waacht" is in ons dialect immers een vorm van het werkwoord "waachte" (= wachten) en niet van "waoge" (= wagen).
- waacht: zn v, wacht, het waken. Iemmes de waacht ánzégge: iemand de wacht aanzeggen. iemand ernstig waarschuwen, zeggen waar het op staat.
- waajwáttersfátje: zn o, wijwaterbakje. Dè's nêt 'n waajwáttersfátje, dór sòpt òk iedderaen in: een meisje dat met verschillende jongens omgaat. Van der Wijst, p. 68, geeft

"wèëiwätter"; wij zeiden altijd "wajwattersfètje".
 waoges: zn m mv, wagens. Kraokende waoges lôôpen 't langkst:
 (als in het Nederlands) mensen die steeds maar klagen, le-
 ven het langst.
 wätter: zn o, water. Nie te veul kaaw wätter dringke: kriedde
 bloemme op owen baojk. Werd gezegd als kinderen 's winters
 teveel koud water dronken.
 Zaj hé ôk aalt wätter tusse de voor: ze transpireert tus-
 sen haar borsten.
 weegeskeet: zn v, ontstoken ooglid. D'n dieje hé 'n weege-
 skeet. Zeeker nîvve de wêch chezaete? Of het oorzakelijk
 verband dat hier gesuggereerd wordt tussen een sanitaire
 stop langs de weg en een ontstoken ooglid op medische
 gronden berust is mij niet bekend.
 wèëj: zn v, weide. Vrüg in de wèëj, vrüch fêt. Wordt gezegd
 van een meisje dat jong trouwt.
 wèëngskes: zn o, wangetje. Ze hé wèëngskes az bëlleflûrkes:
 met vuurrode blosjes.
 wêl: bw, wel, goed. Doe wêl ên kiek nie um: wil niet altijd
 weten wat je goed doet.
 wéngt: zn m, wind. D'n dieje jaogde gîne wéngt in z'm boks:
 hem maak je niet bang.
 wît: ww 3de pers. ev. van weete, weet. D'n dieje wît ôk nie
 ôf ie skejte wil of sêëjke: hij weet niet wat hij wil.
 withaor: zn mv, witte haren. A: Wa wôrde tûch chreijs! B:
 Withaor zên de blümkes fan de kërrekhôf. (Wit of grijs
 haar is ook mooi maar ik word inderdaad oud). N.B. "Haor"
 kan zowel enkelvoud als meervoud zijn in het dialect. O-
 verigens bestaat de vorm "haore" wel, maar die betekent
 "scherpen van een zeis" (Van der Wijst, p. 26).

Z

zaawt: zn o, zout. D'n dieje verdient 't saawt in de pap nie:
 hij verdient zeer weinig.
 zêëjksteel: zn m, zeiker? Dê 'z 'ne zêëjksteel. Riek Jonkers
 geeft als betekenis: een verwaand iemand, iemand die het
 "hûg in de kûp" heeft. Ik denk dat het ook wel eens ooit
 "zeurkous" betekent (vgl. het plat-Nederlandse "zeiker").
 zêëjkwörem: zn m, mier. As che d'n dieje hêt, dam bëénde
 behaawe az 'ne zêëjkwörem zonder kont: als je met hem
 trouwt heb je niet bepaald de hoofdprijs uit de huwelijks-
 loterij.
 zîbbedeeske: zn o, doetje. Wá is tê tûg 'n zîbbedeeske: (van
 een vrouw of meisje) een doetje, halfzacht iemand, die

niet goed uit haar woorden kan komen.

Ook: schriel meisje, vrouw. De diej zit in z'n (!) döpke; Wá eest tóg 'n zîbbedeeske. Haar hoofd zit als het ware in haar schouders, ze is niet volledig uitgegroeid.

zoon: zn v, zon. Az de zoon skeent ên 't raegent, iz 't kër-mis in de hêél. Volgens Riek Jonkers stond er dan een regenboog. Ik heb het ook wel eens gehoord als de zon scheen tijdens een regenbui zonder dat er sprake was van een regenboog.

Al deze woorden en uitdrukkingen stonden op spoor 1 van het cassettebandje dat ik van Riek Jonkers heb gekregen. Op kant 2 heeft Riek 70 (zeventig!) woorden ingesproken die in het Gemertse dialect typen vrouwen ("wees") aanduiden. Het lijkt me leuk om deze collectie te bewaren voor een apart artikel over "wees" (als U wilt in het kader van het feminisme). Ik heb nog geen tijd gehad om het materiaal te bestuderen, maar ik denk aan een rubricering (positief, negatief, lichamelijke kenmerken, geestelijke kenmerken, etc.). Misschien kunnen we ook nog eens denken aan een lijst van karakterisering van mannen. In het reeds gepubliceerde materiaal zitten overigens al heel wat van die typering (vgl. zêéksteel en zîbbedeeske). Ook in oudere nummers van Gemerts Heem moeten veel van dit soort woorden te vinden zijn.

Bij deze nodig ik elke lezer(es) van dit tijdschrift uit "Gimmerse" woorden die mannen of vrouwen typeren, op te sturen aan de redactie als aanvulling op de collectie van Riek Jonkers (als dat tenminste mogelijk is: zij heeft er al zeventig!). Over de spelling hoeft U zich geen zorgen te maken. Als U ongeveer de uitspraak aanduidt zorgen wij wel voor ompelling in het gebruikelijke systeem. Graag erbij vermelden of het woord een man of vrouw betreft en wat de precieze betekenis is in het Nederlands. Wordt het woord in een vaste uitdrukking gebruikt, dan die uitdrukking er graag bij!

Voor de inzender of inzenderster die de meeste woorden heeft die niet in de collectie van Riek Jonkers voorkomen, stelt de redactie een vlaai ter beschikking.